

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
 เมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๒
 ความอยากเป็นมรรคก็มี

ที่นี้ก็ทราบแล้วว่าวัดป่า มีการบำเพ็ญทางจิตตภาวนาโดยถ่ายเดียวเท่านั้น การดำเนินทางด้านจิตตภาวนาต้องอาศัย กายวิเวก เป็นอุปกรณ์แก้จิตวิเวก ความสังัดกายไม่พลุกพล่านวุ่นวายด้วยหมู่คณะและประชาชนที่เข้ามาเกี่ยวข้องบ่อยๆ จิตวิเวก เมื่อกายได้รับความสะดวกในการบำเพ็ญแล้ว จิตก็เป็นไปเพื่อความสงบสังัดด้วยจิตวิเวก แล้วก็ เป็นอุปกรณ์ให้ถึงอุปริวิเวก ความสังัดจากกิเลสอันเป็นธรรมสูงสุด ตามแนวทางของพระพุทธเจ้าที่ทรงดำเนิน และประจักษ์พระทัยมาแล้ว ผู้ต้องการผลตั้งพระพุทธเจ้าตั้งพระสาวกท่าน ก็ต้องดำเนินตามแนวแนวทางที่ท่านดำเนินมาแล้วอย่างไร ถ้าหลบหลีกปลีกตัวออกจากร่องรอยแห่งการดำเนินของท่าน ก็เท่ากับกำบังการหลบหลีกปลีกตัวออกจากผลที่จะพึงได้ พึงถึงอย่างท่าน

ต้องคิดเสมอผู้ปฏิบัติ มีหลักเหตุผลเป็นเครื่องรักษาตนเป็นเครื่องบำเพ็ญ เพราะเหตุผลเป็นสิ่งสำคัญมาก เนื่องจากเหตุผลนั้นรวมเข้ากันแล้วเป็นหลักธรรม ผู้ปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์อย่าปล่อยให้ความอยากเข้าไปเป็นหัวหน้าชักจูง หรือลากถูไป ความอยากของสามัญชนนั้นร้อยทั้งร้อยมักเป็นกิเลสเสมอ ส่วนความอยากที่เป็นไปด้วยเหตุผลนั้น เป็นมรรค เช่น อยากทำบุญให้ทาน อยากรักษาศีล อยากทำสมาธิภาวนา อยากพ้นทุกข์เหล่านี้จัดเป็นมรรค มุมานะเพื่อรบกับกิเลสหรือต่อสู้กับกิเลส โกรธเคียดแค้นกับกิเลสเหล่านี้จัดเป็นมรรค เราเคยมีในลักษณะนี้มาแล้วเหมือนกัน นี่ก็เรียกว่าเป็นทางมรรค เป็นความคิดที่ถูก เพราะเป็นเครื่องหนุนให้มีกำลังใจเพื่อต่อสู้กับกิเลสจนได้ชัยชนะ ถ้าไม่มีกำลังใจไม่มีการมุมานะ การปฏิบัติก็ไม่มีกำลังใจและไม่สำเร็จประโยชน์เท่าที่ควร

ความมุ่งมั่นและความมุมานะจึงเป็นสิ่งสำคัญ สุดท้ายก็ไม่พ้นจากอิทธิบาททั้งสี่ไปได้ เราพูดแยกเป็นแขนงๆ ไปเฉยๆ ลงท้ายก็อิทธิบาททั้งสี่นั่นแล คือธรรมที่สอนให้มุมานะเพื่อต่อสู้กับกิเลสทุกด้าน

ฉันทะ ความพอใจ พอใจกับอะไร เช่น พอใจกับมรรคผลนิพพาน ความมุ่งมั่นก็เป็นไปตามกับความพอใจนั้น ถ้าไม่ไปวิริยะ จะไปไหน เรื่องความพากเพียรก็ต้องเป็นไปตามกัน

จิตตะ ท่านว่าให้เอาใจฝึกฝืน นั่นหมายถึงจิตใจมีความผูกพันอยู่กับหน้าที่การงาน ของตน ที่จะเป็นไปเพื่อความสมหวังนั่นเอง

วิมังสา ได้แก่องค์ปัญญา คือความรอบคอบในงานของตน ได้แก่การประกอบ ความ پاکเพียรทั้งภายนอกภายใน

อิทธิบาททั้งสี่กรวมลงที่นั่น ผู้ปฏิบัติจึงต้องเล็งทางดำเนินที่พระพุทธเจ้าพาสวาก ดำเนินอย่างไร หรือพระองค์เองทรงดำเนินอย่างไร แม้ทรงสั่งสอนสวากก็ทรงสั่งสอนแบบ เดียวกับที่พระองค์ทรงดำเนินและได้ผลมาแล้วนั้น ไม่มีธรรมะอื่นที่พระพุทธเจ้าจะพอลด หย่อนผ่อนผัน เพื่อเป็นความสะดวกสบายแก่สัตว์โลกแล้วได้รับผลเป็นที่พึงพอใจ นอก จากหลักธรรมที่ทรงสั่งสอนไว้แล้วนี้เท่านั้น เพราะเป็นธรรมที่ทรงรับรองในทางเหตุว่าถูกต้อง และในทางผลว่าต้องได้รับตามกำลังแห่งเหตุไม่สงสัย เมื่อเหตุก็ทรงบำเพ็ญมาแล้ว ผลก็ทรงได้รับมาแล้วอย่างนั้น จึงต้องนำวิธีการเหล่านี้มาสั่งสอนสัตว์โลกนับตั้งแต่สวากลงมาโดยลำดับ จะปลีกแฉะจากนี้ไม่ถูกต้องทางแห่งสวากชาตธรรม

ผู้ปฏิบัติจึงพยายามให้มีงานน้อยที่สุด งานอย่างอื่นเช่นงานที่เกี่ยวข้องกับความเป็น อยู่อาศัย เช่น ทำโน้นทำนี้ก็พยายามให้มีน้อยมาก หากมีความจำเป็นแล้วก็ทำ แต่แล้วให้ ทำความเข้าใจไว้เสมอ ไม่ปล่อยตัวเพลินไปกับการงานทั้งหลาย โดยถือว่าเป็นความสะดวก สบายเป็นเครื่องแก้รำคาญ จนกลายเป็นนิสัยใฝ่ใจกับงานภายนอกที่ไม่จำเป็น นี่คือการ คิดผิด การห่างเหินจากความเพียรไปในกิจการภายนอกนั้น จะเป็นการแก้รำคาญได้อย่างไร ความรำคาญเป็นเรื่องของกิเลส การแก้ความรำคาญต้องชำระจิตใจ ต้องบังคับบัญชา จิตใจที่กิเลสมันพาให้อยากทำอะไร พาให้อยากไปไหน นั่น ต้องหักห้ามกันจึงเป็นทางถอด ถอนกิเลส เป็นการแก้กิเลสตัวพาให้รำคาญไม่มีสิ้นสุด

ผู้ที่ท่านดำเนินได้รับผลมาแล้วท่านดำเนินกันอย่างนั้น เฉพาะครั้งพุทธกาลแล้วรู้สึก ว่างานจิตตภาวนาเป็นงานหลักแหล่งของสมณะของใจจริง ๆ เป็นแก่นของพระศาสนาจริง ๆ ไม่มีงานอื่นใดเข้ามาวุ่นวายทับถมโจมตีกันให้ยุ่งเหมือนอย่างสมัยปัจจุบัน งานชิ้นไหนก็ เป็นงานเพื่อถอดถอนกิเลสทั้งนั้น ครั้งพุทธกาลท่านดำเนินกันอย่างนั้น ความคิดความนึก ประจักษ์ในเรื่องอะไรต้องอยู่ในความระมัดระวัง อยู่ในความมีสติมีปัญญาเครื่องไตร่ตรอง เสมอ ไม่ได้คิดไปตามยถากรรมอันเป็นเรื่องของกิเลสหลุดลางพาให้คิดให้ปรุงไป การพูด การกระทำทุกสิ่งต้องใช้ความพินิจพิจารณาอยู่เสมอ จึงชื่อว่าเป็นผู้มีสติ เป็นผู้ระวังรักษา ตน เป็นผู้บำรุงรักษาใจให้เจริญในธรรมทั้งหลาย ไม่ใช่ปรนเปรอใจด้วยปุ๋ยบำรุงกิเลส ดัง พวกเราชาวพุทธเหมือนกัน

ใจเมื่อได้รับการบำรุงรักษาด้วยดีโดยอรรถโดยธรรม เฉพาะอย่างยิ่งด้วยสติปัญญา นั้นแลหนีไม่พ้น จิตย่อมจะได้รับความเยือกเย็นมีความสุขขึ้นไปโดยลำดับ การทุกข์ยากลำบากด้วยการประกอบความเพียรนั้นอย่าถือเป็นอุปสรรค อย่าถือเป็นข้อหนักใจสำหรับผู้ต้องการจะถอดถอนกิเลส ซึ่งเป็นภัยอันสำคัญอยู่ภายในใจให้หมดสิ้นไปโดยลำดับ ต้องถือความเพียรเป็นสำคัญกว่าเรื่องที่ว่าหนักใจสู้ไม่ไหวไปไม่รอด จอดอยู่แค่ กระตะแค้เขียงสับยาหั่นหอมกระเทียมของกิเลส เพราะเคยถูกมันดัดสันดานมาพอแล้ว นักปราชญ์ท่านเดินอย่างนั้น

ดังที่เคยได้พูดให้ฟังหลายครั้งหลายหนแล้วว่า สวาทท่านประกอบความพากเพียร ได้รับความทุกข์ความลำบากมีจำนวนมากทีเดียว ก่อนที่จะได้บรรลุธรรมเป็นขั้น ๆ จนถึงขั้นธรรมอันสุดยอด ไม่ใช่ท่านผู้ล้างมือเปิบด้วยการถือความลำบากลำบากในการประกอบความเพียรว่าเป็นอุปสรรค แล้วท้อถอยด้อยความพากเพียรไปเสียดังนั้นหาไม่ เมื่อเรานำสิ่งเหล่านี้เข้าไปเป็นเครื่องสนับสนุนก็แสดงว่าเป็นการทำลายตัวเอง และเป็นการทำลายวงศ์สกุลของพระศาสนาซึ่งท่านพาดำเนินมา ท่านสำเร็จมรรคผลนิพพานด้วยความพากเพียร ท่านสำเร็จมรรคผลนิพพานด้วยความอุตสาหะพยายาม ด้วยความหนักก็เอาเบาที่สู้ ขึ้นชื่อว่าเป็นความเพียรที่ชอบธรรมแล้วไม่ถอยหลัง แบบนั่งคอยนอนคอยมรรคผลนิพพานให้ลอยมาสวมใส่ให้เองโดยไม่ต้องทำอะไรให้ลำบาก อันเป็นวิสัยของคนสิ้นทำ บัดชอบชอบและปรารถนาทัน

นี่คือทางเดินของปราชญ์ท่านที่เดินมาแล้ว ไม่มีทางอื่นให้เลือกเดินได้ หากว่ามีทางอื่นให้เป็นที่สะดวกสบายในการดำเนินของสัตว์โลกแล้ว ใครจะฉลาดเหนือพระพุทธเจ้าไม่มี จะทรงแยกแยะให้สัตว์โลกทั้งหลายได้รับความสะดวกสบายด้วยกัน โดยไม่ต้องได้รับความลำบากเหมือนพระองค์ เหมือนสวาททั้งหลาย ที่พระองค์พาดำเนินมาแล้วนั้นเลย จะต้องแยกแยะหาความสะดวกให้ มัดคดมันโค้งก็พยายามหาทางลัดให้ มันลำบากลำบาก ขรุขระในวิธีการเดินก็หาความสะดวกให้โดยลำดับ ๆ จนถึงขนาดเอาหมอนมัดติดคอให้เลย พระองค์ก็จะทำให้ไม่ต้องลำบาก ล้มที่ไหนก็เป็นหมอนและหลับที่นั่น เป็นมรรคผลนิพพานที่นั่น ไม่ต้องประกอบความพากเพียรให้ลำบากลำบากอะไรเลย เรียกว่า ธรรมสะดวกศาสนาสบาย เอ้า ตถาคตได้พิจารณาค้นคว้าหมดแล้ว เห็นธรรมสะดวกอย่างยิ่งแล้ว จึงได้นำมาสอนท่านทั้งหลายว่า เอ้า นอนมันเลยถ้าอยากนอน มรรคผลรออยู่แล้ว พระองค์จะต้องแสดงอย่างนี้ ไม่ใช่ขี้ตังใจสัตว์โลกผู้ชอบธรรมสะดวกสบาย

แต่นี้ไม่มีทางใดนอกจากมัชฌิมาที่ทรงแสดงไว้แล้วนี้ ว่าเป็นการเหมาะสมอย่างยิ่งแล้ว จะเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ เพราะกิเลสทุกประเภทไม่เคยเปลี่ยนแปลงตัวเองเป็นอย่างอื่น พอที่จะเปลี่ยนแปลงมัชฌิมาธรรมให้เป็นไปตามนั้นได้เลย ด้วยเหตุนี้เมื่อกิเลสแสดงตัวแสดงอาการออกมาอย่างไร มัชฌิมาใดที่เหมาะสมกับกิเลสประเภทใด ซึ่งจะปราบปรามมันให้อยู่ในเงื้อมมือของมัชฌิมาชั้นนั้นๆ จำต้องทุ่มเทมัชฌิมาชั้นนั้นๆ ลงไปให้เหมาะสมกับกิเลสประเภทนั้นๆ จนบรรลี่ยุติจากใจโดยไม่ต้องลดละท้อถอย เรื่องเป็นอย่างนี้ขอให้พากันเข้าใจเอาไว้ และให้ทำความเข้าใจกับตนอย่างซึ่ง อย่าสักแต่ว่าฟังเฉยๆ แล้วไม่แน่ใจ หากความแน่นอนในใจไม่ได้ แบบหลักปักชี่ควายคอยแต่จะล้ม นั้นไม่ใช่ผู้ดำเนินเพื่อความพ้นทุกข์ จะเกิดความท้อถอยอ่อนแอและล้มเหลวไปในวันหนึ่งแน่นอน

อย่าเอาเรื่องอดีตในการประกอบความพากเพียร ที่ได้รับความทุกข์ความลำบากเข้ามาเป็นอุปสรรคต่อการบำเพ็ญในปัจจุบัน ซึ่งจะทำให้เกิดความท้อใจอ่อนแอไปได้ ให้มุ่งมั่นต่อสู้กับกิเลสที่ยังเหลืออยู่มากน้อยรำไป สมมุติว่าจิตใจมีความฟุ้งซ่านก็แสดงว่า นี้กิเลสกำลังแสดงลวดลายทำลายเราเต็มที่ จุดลากเราจนถลอกปอกเปิกและจะตายทั้งเป็นอยู่แล้วเวลานี้ ถ้าเราไม่ช่วยตัวเองด้วยความพากเพียร ความอดความทน เราจะช่วยตนด้วยวิธีใด พระพุทธเจ้าท่านทรงสอนไว้อย่างไรบ้าง จงรักษาศัตราธรรมาวุรณนั้นเข้ามาต่อสู้แก้ไขทันที ไม่นอนใจให้มันกล่อมได้ นี้ชื่อว่าเป็นอุบายที่ถูกต้อง

อย่านำเอาเรื่องอดีตหรืออนาคต ซึ่งเป็นความลำบากผ่านมาแล้วมาเป็นอุปสรรค เช่น เคยทำมาแล้วได้รับความลำบากอย่างนั้นๆ ไม่เห็นได้อะไร และอนาคตเราก็จะต้องลำบากลำบากอย่างนี้ไป ล้วนแต่สร้างขวากหนามไว้สำหรับกั้นทางเดินของตน จะไปไหนก็ไปไม่รอด ต้องจอดจมอยู่ในปัจจุบันนั้นแบบจมปลัก ท่านเรียกว่า จมปลัก หากทางไปไม่ได้ นี้ไม่ใช่ทางนักปราชญ์ และไม่ใช่ทางของผู้ปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์โดยสิ้นเชิง จงพากันระวังอย่าให้เกิดขึ้นได้จะเป็นภัยแก่ตน

ทางนักปราชญ์ท่านยัตถธรรม วิริเยน ทุกขมจฺเจติ การหลุดพ้นจากทุกข์นั้นต้องหลุดพ้นด้วยความเพียรเป็นหลักสำคัญ นี้เป็นธรรมยีนยง จงตั้งหน้าตั้งตาประพฤติปฏิบัติ อย่าไปคำนึงในเรื่องมรรคผลนิพพานว่าอยู่ที่ไหนมันเสียเวลา และดีไม่ดีสร้างความวุ่นวายส่ายสั่ว ความสงสัยสนเท่ห์ต่างๆ ให้แก่จิตใจของตนซึ่งไม่เป็นประโยชน์อะไร นอกจากเป็นการทำลายความมุ่งหวังมรรคผลนิพพานที่ตนจะพึงได้พึงถึงให้ต้อยลงไปจนก้าวไม่ออก

ความคิดใดที่จะเป็นข้าศึกต่อมรรคผลนิพพานให้พึงทราบว่าเป็นเรื่อง
ของกิเลส เพราะกิเลสต้องมีแรงอนมาก มีเล่ห์เหลี่ยมมาก แหลมคมมากอยู่เสมอ ไม่มีสิ่ง
ใดในโลกทั้งสามนี้จะเหนือกิเลสไปได้นอกจากธรรมเท่านั้น ฟังซิ เรื่องความแรงแอนเรื่อง
ความมีเล่ห์เหลี่ยมอันแหลมคมสลบซับซ้อน จนกระทั่งเราผู้ตั้งหน้ามาากิเลสตัวกำลังกดหัว
อยู่ก็เคลิ้มหลับไปตามมันโดยไม่รู้สึกรู้ตัว และไม่เห็นโทษของมันว่ากิเลสเคยให้โทษแก่เรา
มามากและนานเพียงไร แม้บัดนี้ก็ให้โทษแก่เราในปัจจุบันจิต และยังจะให้โทษแก่เราต่อไป
อีกไม่มีเวลาสิ้นสุด เหล่านี้ไม่มีความระลึกรู้ได้เลย เพราะความแหลมคม เพราะความ
กลมออันสนิท เพลงของกิเลสนี้ไพเราะเพราะพริ้งมากทีเดียว ใครฟังแล้วต้องตั้งใจและ
หลับจมไปด้วยกิเลส

นี่พูดถึงเรื่องอำนาจความฉลาดแหลมคมของกิเลส ในสามโลกธาตุนี้เป็นบริษัท
บริวารของกิเลสทั้งนั้นนอกจากธรรมะ มีธรรมะเท่านั้นมีอำนาจมากเหนือสิ่งเลวร้ายทั้ง
หลาย คือกิเลสทุกประเภท ซึ่งจะสามารถนำมาระงับดับกันได้ ด้วยมัชฌิมาปฏิบัติที่พระ
องค์ท่านประธานไว้แล้วโดยสมบูรณ์ ให้อึดเอาหลักนี้เป็นเครื่องปกครองตนและเป็นเครื่อง
ปราบปรามกิเลสให้สิ้นซากไปจากใจ อย่าเสียดาย ไม่มีกิเลสตัวใดที่น่าเสียดาย เพราะพา
ให้เกิดให้ตายเวียนว่ายในกองทุกข์ด้วยกันทั้งสิ้น

ผู้ดำเนินจะได้เห็นความสว่างกระจ่างแจ้ง เห็นความเบาอกเบาใจของตนไปโดย
ลำดับ ด้วยความพากเพียรหนักบ้างเบาบ้างไปตามจังหวะในเชิงรบ ถ้าไม่มีความพากเพียร
จะเอาแต่ความสะดวกเข้าว่า นั่นก็เป็นเชิงของกิเลสต่อเอาๆ เท้ากับการเพิ่มพูนกิเลสให้
มากขึ้น สุดท้ายเลยก้าวไม่ออก เดินจงกรมก็ก้าวขาไม่ออก จะกำหนดจิตตภาวนาก็เหมือน
อกจะแตกคับแน่นในทรวงอก จะทำอะไรก็ทำไม่ได้ มีแต่กิเลสหนีบเอาบังคับเอา บีบบีบใส่ไฟ
เอาเสียจนแหลกลาทางเดินไม่ได้ ตายจมอยู่ในวัฏสงสารไม่รู้ก็กับก็กลับหาประมาณไม่ได้
เลย นั่นเป็นของดีแล้วหรือ เราควรนำมาพิจารณาด้วยดี

ทุกข์ก็ช่างเถอะ ในโลกนี้ไม่มีใครได้เปรียบเสียเปรียบ ขึ้นชื่อว่าความทุกข์แล้วไม่ว่า
จะเป็นเศรษฐี กุฎุมพี มีเงินสักกี่หมื่นกี่แสนล้านก็ตาม ไม่ว่าใครจะมีความรู้ความเฉลียว
ฉลาดเรียนจบปริญญาโทนาก็ตาม ไม่ว่าคนโง่คนฉลาด คนมีฐานะและคนจน ขึ้นชื่อว่าได้
ก้าวเขามาติดคุกในเรือนจำทั้งสามชั้นนี้แล้ว คือ กามโลก รูปโลก อรูปโลก จะต้องอยู่ใน
ความควบคุมของนายเหนือหัวคือกิเลส มีความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหา
เป็นตัวการสำคัญ ไม่พ้นไปได้สักรายเดียว แล้วเราจะสงสัยที่ไหนว่า โลกนี้มีความสุขความ
สบายหายกังวลหม่นหมอง ไม่ต้องนั่งนอนกอดทุกข์กัน

ความทุกข์นั้นได้รับด้วยกันทุกคน ขึ้นชื่อว่าเป็นนักโทษแห่งความเกิดแก่เจ็บตาย กิเลสเป็นผู้รังตรีงตรงใจไว้ทุกระยะ กิเลสเป็นผู้บังคับบัญชาบีบคั้นอยู่ตลอดเวลาภายในใจ แล้วรายไหนจะไม่มีทุกข์ในโลกนี้ เราสงสัยทุกข์กับผู้ใดว่าไม่มี มีแต่ผู้แบกกongทุกข์ด้วยกัน ทั้งนั้น แบกกongทุกข์โดยปกติของชั้นธัมมิกข์ แบกกongทุกข์ด้วยการวิ่งเต้นขวนขวาย ด้วยการเจ็บไข้ ได้ป่วย แล้วยังแบกกongทุกข์เรื่องเกี่ยวกับความวุ่นวาย ความกระทบกระเทือนภายในใจ มากน้อยยังเป็นของสำคัญ ในโลกนี้มีแต่กองไฟเผาหัวใจอยู่ตลอดเวลาไม่ว่ารายไหนๆ เรายังสงสัยจุดใด ตอนใด เกาะใด ว่าจะเป็นที่มีความสุขความสำราญบานใจ ขึ้นชื่อว่ากิเลส เป็นผู้บีบบังคับในหัวใจอยู่แล้ว

เมื่อได้พิจารณาให้ชัดเจนอย่างนี้แล้ว ความเพียรจะหนักมากน้อยเพียงไรก็พอผู้พอ พัดพอเหวี่ยงกันทั้งนั้นแหละคนเรา เมื่อไม่ได้สงสัยว่าโลกนี้จะให้ความสุขอะไรบ้าง เพราะเต็มไปด้วยกองทุกข์ นอกจากเที่ยวกว้านเอาเครื่องหลอกๆ ลวงๆ มาประดับหน้าร้านเท่านั้น ภายในมีแต่ไฟไหม้แกลบ คือไหม้อย่างลึกลับอยู่ภายในหัวใจก็มี ไหม้แสดงออกมา อย่างเปิดเผยทางกิริยามารยาท ผิพรรณวรรณะก็มี แสดงความรุ่มร่ามร้อนให้ไฟไรรั้าพัน เสียอกเสียใจก็มี ที่สุขอยู่ภายในจิตใจแดงโรทั้งวันทั้งคืนนี้มีจำนวนมาก ไม่เว้นชาติชั้น วรรณะเลยที่ไฟกองนี้จะไม่สุขอยู่ภายในจิตใจได้ เพราะกิเลสก็คือไฟ เราสงสัยอะไรที่ตรงไหนบ้าง นอกจากเป็นทะเลไฟเพราะกิเลสไปตามๆ กันเท่านั้น

การประกอบความเพียรที่ว่าเป็นทุกข์นั้น เป็นทุกข์ด้วยความชอบธรรมเพื่อจะหนุน ให้หลุดพ้น เพื่อจะถอดถอนตนออกจากไฟทั้งหลายที่กำลังไหม้รอบจิตใจอยู่เวลานี้ เรายัง เห็นว่าเป็นทุกข์ในความเพียรอย่างนี้อยู่แล้วก็จะหาทางไปไม่ได้ ต้องตายจมกองนรกอเวจี ในมนุษยโลกนี้อยู่ตลอดก็ตลอดกาลปี หากกำหนดกฎเกณฑ์ไม่ได้ คือหาความแน่นอนใน กำเนิดที่เกิดในภพชาตินั้นๆ ไม่ได้ ซึ่งล้วนแต่กองทุกข์ทั้งมวล การประกอบความเพียร เพื่อจะถอนเชื้อไฟที่เผาผลาญภายในจิตใจ และเชื้อที่ชักจูงจุลลากลเราไปเกิดในภพน้อยภพ ใหญ่ในใจอันได้แก่กิเลสอวิชชา เป็นสิ่งที่ควรใช้ความเพียรพยายามอย่างยิ่ง

หนักก็หนัก เบาก็ยอมรับ ทุกข์ขนาดไหนก็สู้กัน ขึ้นชื่อนักรบแล้วไม่มีถอยหลัง เพราะพระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาของเราไม่ได้พาให้ถอยหลัง สาวกทั้งหลายไม่ใช่ผู้ถอยหลัง ผู้ก้าวหน้าเดินเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ จนหลุดพ้นไปโดยถ่ายเดียว จึงได้ปล่อยวาง ความพากเพียรในแนวรบ แล้วเสวยวิมุตติสุขภายในใจทั้งที่ชั้นธัมมิกข์ครองตัวอยู่ และเสวย วิมุตติสุขในพระนิพพาน เพราะความทุกข์เพียงเล็กน้อยทางความเพียร ในอรรถภาพเดียว หรือเพียงช่วงเวลาไม่กี่เดือนก็ปี การประกอบความเพียรตั้งแต่ชั้นเริ่มต้นจนได้ตรัสรู้หรือ

บรรลุลุทธิธรรม บางองค์ก็กินนานเป็นปี บางองค์ก็รวดเร็ว บางองค์เพียงครู่เดียวก็มี ตามอำนาจวาสนาบารมีที่สร้างมามากน้อยต่างกัน นักปฏิบัติเพื่อความรู้อย่างแจ่มแจ้งแทงตลอดในธรรมทั้งหลาย จึงไม่ควรนำความช้าความเร็วของท่านที่ปฏิบัติและบรรลุลุทธิธรรมไปแล้ว มาเป็นอารมณ์ฝ่ายกีดขวางตัวเอง จะทำให้เสียกำลังใจและก้าวไม่ออก

นี่เราก็เกิดในท่ามกลางแห่งวาสนาบารมีอยู่แล้ว ดีเราก็ทราบได้อย่างชัดเจน ชั่วก็ทราบได้อย่างชัดเจน บุญบาปก็ทราบอยู่ประจักษ์ใจ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเราก็ได้ศึกษาเล่าเรียน ครูบาอาจารย์ทั้งหลายท่านก็แนะนำสั่งสอนวิธีการดำเนิน ทั้งเรื่องบุญเรื่องบาป เรื่องกิเลสตัณหาอาสวะ เรื่องอรรถเรื่องธรรม ให้เราฟังทุกแห่งทุกมุม ก็ควรจะซึ่งภายในใจด้วยความเชื่อความเลื่อมใสให้หนักลงไป เพื่อเป็นอุปกรณ์แก่ประโยคพยายามของเรา จะได้ก้าวหน้า ก้าวเข้าสู่สันติธรรมคือความสงบโดยลำดับ จนถึงสันติธรรมอันราบคาบ ด้วยความตะเกียกตะกายของเราที่เดินตามครู คือพระพุทธเจ้าซึ่งสลับถึงสามครั้งก่อนจะได้เป็นศาสดาขึ้นมา เอนั้นละมาเป็นตัวอย่างมาเป็นแบบเป็นฉบับ

อย่าหาเอาคนชั่วเกี้ยวจู้คร้านอ่อนแอมมาเป็นแบบฉบับ จะกลายเป็นคนหมดคุณค่าหมดราคา หาทางก้าวเดินไม่ได้ เป็นโมฆะภิกษุ อยู่ไปกินไปหาความหมายไม่ได้ภายในจิตใจ ทั้งๆ ที่ธรรมะมีความหมายเต็มตัวภายในใจของผู้ปฏิบัติอย่างเอาจริงเอาจัง เอ้า จงพากันตั้งหน้าตั้งตาประพฤติปฏิบัติแบบตายเอาดาบหน้า อย่าถอยหลังให้กิเลสหัวเราะเยาะจะทนอายุไปตลอดกับกาลปีไม่มีวันสร้างชา

การพิจารณา ท่านผู้ใดถนัดในอาการใดในเบื้องต้นแห่งการพิจารณาหรือ การสมถกรรมฐานจะมีความสะดวกเหมาะสมกับจริตของตนในธรรมบทใด ซึ่งได้เคยอธิบายให้ฟังแล้ว ฟังยึดเป็นหลักเป็นเกณฑ์ เช่น พิจารณา เกสา กำหนดเกสาก็เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ กำหนดบถนั้นๆ ให้จริงจัง อย่าปล่อยใจให้เผลอเผลอไปที่อื่น ถึงวาระที่จะบริกรรมก็บริกรรม ถ้าเป็นความถนัดในการบริกรรมก็บริกรรม หรือถนัดในระยะต่อไปเป็นความดูดีที่ที่จะต้องพิจารณาตามเรื่องของ เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ จนกระทั่งถึงอาการ ๓๒ ให้ตลอดทั่วถึง ซึ่งมีอยู่ภายในร่างกายเรานี้ก็พิจารณา ให้มีสติติดแนบไปทุกระยะ ทุกประโยคแห่งความเพียรพยายาม กิเลสจะไม่เข้ามาแทรกแซง กิเลสจะไม่เข้ามาจุกุดลาก ถ้าสติยังกำกับอยู่กับความรู้คือใจนั้นเมื่อไร ใจจะมีความปลอดภัย และใจจะทำงานตามหน้าที่ ปัญญาเป็นผู้สอดส่องตรองดูความจริงที่มีอยู่ในร่างกายนี้ที่ท่านว่าสังขาร

เวลาทำใจให้มีความสงบก็ตั้งหน้าตั้งตาทำ ให้มีสติอยู่นั้น เรื่องของโลกทั้งมวลมันเป็นไปจากจิตเราดวงเดียวนี้แหละ เป็นตัวโลกเป็นตัวก่อเรื่องก่อราวทั้งหลาย ถ้าความรู้มา

รวมตัวเสียอย่างเดียวโลกนี้ก็เหมือนไม่มี เพราะไม่มีผู้ไปปรุงไปแต่งไปหลอกไปหลอนให้ความหมายอย่างนั้นอย่างนี้ ดีชั่วสวยงามหรือกว้างแคบสูงต่ำประการใด ออกจากจิตดวงเดียวนี้เท่านั้น เป็นผู้ไปวาดภาพหลอกตนอยู่ทั้งวันทั้งคืนยืนเดินนั่งนอน

ในการปฏิบัติถ้าได้จัดจ่อเข้าไปที่จิตจริงๆ จะเห็นเรื่องราวของจิตที่แสดงตัวอยู่ตลอดเวลา เกี่ยวกับเรื่องดินฟ้าอากาศ ต้นไม้ ภูเขา บุรุษหญิงชาย เรื่องโลกสงสารมากน้อย มีแต่เรื่องของจิตเป็นผู้ปรุงผู้แต่งแล้วก็ตื่นเงาตัวเอง เพลินไปตามเงา เศร้าโศกไปตามเงาของตัวอยู่ตลอดเวลา นี่ชั้นธัมมหลอก ชั้นธัมมนี้มาจากจิตที่ไม่บริสุทธิ์คืออวิชชาเป็นต้นเหตุ อวิชชาปุจฉา สงขารามันหมุนกันออกมาเรื่อยๆ ให้ปรุงให้แต่ง ให้เกิดความสำคัญมั่นหมาย อยู่เฉยๆ อยู่โดดเดี่ยวมีแต่ความรู้ส่วนๆ มั่นอยู่ไม่ได้ เพราะกำลังของสติปัญญาไม่พอที่จะหักห้ามจิตไม่ให้ปรุงไม่แต่ง ไม่สามารถที่จะกำจัดความคิดในแง่ต่างๆ ให้ลื่นไปจากใจ เหลือไว้แต่ความสงบราบคาบ ให้เห็นความจริงภายในจิตดวงเดียวคืออะไรได้

จิตดวงเดียวคือความรู้กับความอัศจรรย์อย่างเดียวกัน ไม่มีอันใดเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นสองเลย จิตแท้เป็นอย่างนั้น ในขณะที่เราต้องการความสงบ เราก็ไม่พึงเกี่ยวข้องกับอะไร ให้ดูจุดที่จิตจะกระเพื่อมผลัดกันออกมาให้คิดให้ปรุง มั่นบอกอยู่ซัดๆ ถ้ามีสติเฝ้า จิตแสดงเป็นอะไรให้ถือนั้นเป็นอารมณ์ ถือนั้นเป็นจุดเป็นหมาย ถือนั้นเป็นเป้าหมาย กำหนดสติลงที่จุดนั้น จะว่าพุทโธก็ให้อยู่กับตรงนั้นให้ถึบเข้าไป ดูซิมันเป็นอย่างไร แล้วมันจะมีเรื่องมีราวหลอกเจ้าของไหม

ถ้าลงสติได้กำกับจิตด้วยดีแล้ว จิตจะปรุงออกมาเป็นเรื่องหลอกเจ้าของไม่ได้ เรื่องต่างๆ ที่เคยผ่านๆ ไปแล้วก็ปีก็เดือนก็เวล่ำเวลามันมาสูมอยู่ในหัวใจ และหลอกเราตลอดเวลาที่มันมาจากไหน เรื่องนั้นเป็นแล้วผ่านไปแล้วก็ปีก็เดือนมันหายไปหมดแล้วแต่จิตดวงนี้มันไม่หาย อารมณ์อันนี้มันปรุงขึ้นมาอยู่เรื่อยๆ หลอกเจ้าของอยู่เรื่อยๆ เพลินอยู่กับตุ๊กตาเครื่องเล่นของเด็กภายในใจของตัวอยู่อย่างนั้น จงสังเกตดูให้ดีจะเห็นได้อย่างชัดเจน ไม่นอกเหนือไปจากที่กล่าวนี้เลย เพราะนี้ได้พูดตามเรื่องความจริงที่เป็นอย่างนั้นจริงๆ ได้พิจารณาอย่างนั้นมาแล้วไม่สงสัย

เอ้า จะพิจารณา เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ ตลอดอาการ ๓๒ ก็ให้รู้ตั้งแต่อาการเหล่านี้เท่านั้น อย่าเอาความรู้นี้แยกไปปรุงไปแต่งให้มีภาพนั้นเรื่องนั้นเข้ามาแทรกจนกระทั่งกลบเกลื่อนหรือทำลายวัตถุที่เราพิจารณา หรืออารมณ์ที่เราพิจารณานี้สูญหายไปเสีย เหลือแต่กิเลสเครื่องยั่ววนกวนใจ ภวานาวนไหนก็ไม่ได้เรื่องได้ราว มีแต่เรื่องไม่ต้องการ เพราะกิเลสมีอำนาจมาก มันฉุดมันลากมันผลักมันดันออกไปได้อย่างง่ายดาย ถ้า

เราไม่ฝีกหัดเอาจริงเอาจัง เอาความตั้งใจเข้าว่าอย่างมั่นเหมาะกันจริง ๆ จะไม่เห็นเรื่องของตัวเอง แล้วก็ตื่นเงาสำคัญมั่นหมายไปต่างๆ อยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้น เพื่อความแน่ใจจงมีสติเป็นเครื่องกำกับรักษาให้ดี ให้เห็นผลในการปฏิบัติภาวนาของตน

ท่านว่าสมาธิฯ เป็นยังไง คือความมั่นคง ความแน่นอน ความตั้งมั่นของใจ จิตสงบจิตก็มั่นเท่านั้นเอง ถ้าไม่สงบก็รวนเร เอนเอียงไปที่โน่นที่นี้หาความเป็นตัวของตัวไม่ได้แม้แต่ขณะเดียว จิตมีความสงบ คำว่าสงบก็คือสงบความคิดความปรุงต่างๆ ซึ่งเคยยั่วยวนกวนใจมาแต่ก่อนนั้นแล เหลือแต่ความรู้อันสงบแน่วอยู่นั้น ใจก็สบายไม่มีอะไรบงกชุนั้นเรียกว่าจิตสงบ สงบหลายครั้งก็เป็นสมาธิ คือความแน่วแน่นมั่นคงของใจขึ้นมา ให้ได้ชมสมาธิสมบัติที่ตนชวนชวยได้มาเอง

วาระต่อไปจะพิจารณาให้เป็นปัญญาที่พิจารณาตามที่กล่าวมานี้ แยกแยะดูร่างกายส่วนต่างๆ ให้ดี จะเอาข้างนอกมาเป็นปฏิภาคเป็นอุคคหนิมิตก็ได้ ไม่ว่าจะรูปหญิงรูปชายมันติดได้ทั้งนั้นแหละ ไม่ว่าจะข้างนอกข้างในติดได้ เป็นสมุทัยได้ เมื่อนำมาพิจารณาให้เป็นมรรค ให้เป็นทางเดิน ให้เป็นธรรม เป็นเครื่องแก้เครื่องถอดถอนกิเลส ทำไมจะเป็นไม่ได้ พิจารณาแยกแยะออกเป็นเรื่อง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็ได้ หรือจะพิจารณาเป็นอสุภะอสุภังก็ได้ ดูมันมีแต่เรื่องอสุภะอสุภัง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา กองกันอยู่เต็มตัวสัตว์ตัวบุคคล ตัวเขาตัวเราไม่มีบกพร่องแม้แต่รายเดียว ทำไมจึงไม่เห็น ของจริงมีอยู่เต็มตัวเต็มใจ นั่นคือความจริง ใจเรามันป็นเกลียวกับธรรมอยู่รำไป มันถึงได้เหยียบย่ำแต่ชวากแต่หนามคือกิเลสตัณหา ยกหัวใจอยู่ทั้งวันทั้งคืนยืนเดินนั่งนอนหาความสงบสบายไม่ได้ ก็เพราะจิตใจป็นเกลียวกับความจริงคือธรรม

จงพิจารณาให้เห็นตามที่ท่านสอนไว้ตั้งแต่ เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ ซึ่งบอกชัดๆ อยู่แล้ว ถลกหนังออกมาดูซิเป็นยังไง คนทั้งคนดูได้ไหม มันมีหญิงมีชายที่ไหนเมื่อถลกหนังออกมาแล้ว ความสวยงามปรากฏอยู่ที่ไหน ก็มีแต่หนังบางๆ หลอกอยู่ข้างนอกเท่านั้นเอง ก็ทราบแล้วว่าหนัง ดูให้ซึ่งซึ เมื่อถลกหนังออกมาแล้วเป็นยังไร สวยงามไหม เอ้า ดูทั้งหนังด้วย ข้างในข้างนอกของหนังเป็นอย่างไร แล้วดูเนื้อ ดูเอ็น ดูกระดูก ดูเข้าไปทุกแห่งทุกมุมในอาการต่างๆ จนกระทั่งถึงอาหารใหม่อาหารเก่า เต็มไปด้วยป่าช้าฝืดิบของปฏิภูลโสโครกเน่าเหม็นเต็มตัว ทั้งเขาทั้งเรามันมีที่ตรงไหนที่ว่าสวยงาม ว่าน่ารักใคร่ชอบใจนะ มันหาเรื่องราวवलอกตัวเองอย่างสดๆ ร้อนๆ อย่างตื้อๆ ด้านๆ ไม่ฟังเสียงอรรถเสียงธรรมบ้างหรือจิตนี้ ฟาดกันลงไปให้เห็นเหตุเห็นผลเป็นไร

นี่แหละคือความต่อต้านของจิต ที่กิเลสยึดเป็นเครื่องมือต่อสู้กับความจริงคือธรรม ใจจึงไม่ยอมเป็นไปตามความจริง ฉะนั้นมันถึงได้เกิดความทุกข์ความลำบากแก่จิตใจอยู่เสมอ ไม่ว่าไปอยู่ที่ไหนมันมีแต่ไฟกองนี้แหละเผาอยู่ตลอด เฉพาะอย่างยิ่งไฟราคะตัณหา เพราะความป็นเกลียวกับธรรมคืออสุภะอสุภัง ซึ่งมีอยู่เต็มในร่างกายของทุกคน กองป่าช้า กองอสุภะอสุภัง กองปฏิกูลโสโครกเต็มไปหมด ตั้งแต่เบื้องบนลงเบื้องล่าง ไม่มีชิ้นใดที่จะพอนำดูน่าชมบ้างเลย แม้เช่นนั้นมันก็ยังเสกสรรได้ลงคอกว่าเป็นของสวยของงาม ถึงกับจิตใจเกิดความกำเริบอยู่ไม่เป็นสุข มีแต่เรื่องของตัวเองเท่านั้นไม่ใช่อะไรจากที่ไหนมาหลอกนะ

รูปก็สักแต่ว่ารูปมีอยู่ตามความจริงของตน เราจะดูก็ตามไม่ดูก็ตาม คิดแง่ใดก็ตาม ไม่คิดก็ตาม เขาไม่มีความหมายสำหรับรูปอันนั้น ๆ ผู้ไปเห็นนี้แหละมันมาเกิดปัญหา เกิดเรื่องเกิดราวขึ้นมาในตัวผู้รู้ผู้เห็นนี้แหละ ไปปรุงแต่งไปสำคัญมันหมาย ว่าเป็นอย่างนั้น อย่างนี้ แล้วก็หลงความสำคัญมันหมายของตน เคลิบเคลิ้มไปตาม ผลที่ปรากฏก็คือความทุกข์ ความแน่นในหัวอกแทบจะเป็นจะตาย บางครั้งกินไม่ได้นอนไม่หลับ นี่โทษแห่งความคิดความปรุงของใจ มันแสดงให้เห็นอย่างชัดเจน ขนาดนั้นเรายังยอมเชื่อมั่นอยู่หรือ ยังไม่เห็นโทษของมันบ้างหรือสำหรับผู้ปฏิบัติแท้ ๆ นะ มันน่าคิดอยู่มากในจุดนี้

เอาซิ ขุดค้นลงไปให้เข้าใจความจริงอันนี้ เรื่องมรรคผลนิพพานไม่ต้องถาม สิ่งเหล่านี้แหละที่ปกคลุมหุ้มห่ออย่างมิดตัว ไม่ให้มองเห็นกระแสของความสว่างไสว ของความสงบเย็นใจ พอจะแสดงความจริงขึ้นมาโดยลำดับๆ จนเป็นมรรคผลนิพพานนั้นขึ้นมาได้ ก็เพราะสิ่งสกปรกโสภณทั้งหลายเหล่านี้แหละ มันปกคลุมหุ้มห่อเสียอย่างมิดตัว เพราะฉะนั้นจึงต้องแก้มันด้วยสติ แก้มันด้วยปัญญา เพิกถอนมันออกเลิกมันออก เปิดเผยมันออกให้เห็นความจริง เมื่อเริ่มเห็นความจริงบ้างแล้ว ความสงบไม่ต้องบอกหากค่อยเป็นไปเอง มันยุ่งวุ่นวายเพราะอะไร เพราะมันหลง เมื่อเห็นตามความจริงแล้วจิตก็ถอนตัวเข้ามาเท่านั้น เต็มวันอยู่กับอะไร ก็อยู่กับสิ่งที่จิตกำลังหลง จงพิจารณาให้รู้ไปโดยลำดับ และปล่อยวางไปพร้อมๆ กัน จิตก็หมุนตัวเข้ามา เอ้า พิจารณาเข้าหลายครั้งหลายหน เหมือนเขาคราดนา คราดจนมูลคราดมูลไถแหลกละเอียดควรแก่การปักดำ นั่นแหละเป็นสำคัญ

การพิจารณาที่เที่ยงก็ครั้งที่หนไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่ความชำนาญ ความคล่องแคล่วแกว่งล้าช้าซึ่งภายในจิตใจด้วยการพิจารณา และเป็นอย่างนั้นจริงๆ ซึ่งอย่างนั้นจริงๆ ว่าอสุภะของปฏิกูลโสโครกก็ซึ่งถึงใจ ว่า อนิจจัง ทุกขัง อนตตา หรือแง่ใดก็ซึ่งถึงใจถึง

ความจริง เรียกว่าซึ้ง แล้วจิตจะไปหลงของปลอมอยู่ได้หรือ นี่การพิจารณา พิจารณาอย่างนั้น

ยื่น เดิน นั่ง นอน อย่าให้เปลอ พยายามระมัดระวังตัวเสมอ การพูดการคุยกันก็ทำให้เปลอได้ จงมาตามกิจตามการในการเกี่ยวข้องกัน อย่ามาด้วยความเผอเรอต่างๆ อย่ามาด้วยความเชื่อๆ ซ่าๆ ความไม่มีสติตั้ง เป็นความไม่มีท่าทางในเชิงเป็นนักรบในตัวเอง เป็นความไม่มีจุดหมายในการมาของตัว ในการพูดการคิดการทำทั้งหลาย ไม่มีความหมายอะไรเลย ไม่มีสาระ จงทำให้เป็นสาระแก่เจ้าของด้วยความมีสติรักษาตัวอยู่เสมอ

เอ้า ทุกข์ก็ทุกข์ ยอมรับว่าทุกข์ ตายก็ตาย ตายด้วยความเพียรเป็นไรไป แม้เขาไม่เคยภาวนาเขาก็จะตายเช่นเดียวกัน โลกนี้คือโลกป่าช้า โลกแห่งความเกิดตายของสัตว์ มันจะพ้นไปไหนได้ ต้องตายด้วยกันทั้งนั้นแน่นอนที่สุด นอกจากเร็วหรือช้าต่างกันไปเล็กๆ น้อยๆ เท่านั้น เราทุกข์เพราะความพากเพียรเพื่อให้เห็นจริงเห็นแจ้งตามหลักธรรม เป็นทุกข์ที่ชอบธรรม ไม่ฝืนธรรม

เมื่อพิจารณาจนมีความเข้าใจแล้วไม่ต้องบอกแหละ จิตต้องถอนต้องปล่อยวางเข้ามาเป็นลำดับๆ ดังที่เคยอธิบายให้ฟังแล้ว จิตก็ยังมีดวงใส มีความคล่องแคล่วแก้วกล้า เบาหวิภภายในจิต เพราะเบาจากอุปาทาน ข้างนอกก็ไม่ยึดข้างในก็พิจารณาเข้าไป รู้แจ้งเห็นจริงเข้าไปเป็นลำดับ จนกระทั่งปล่อยวางรูปที่วารูปกาย กายเป็นเราเป็นของเรา เป็นของสวयของงาม พิจารณาแล้วมีแต่เนื้อแต่หนัง แต่เอ็นแต่กระดูก พิจารณาเข้าไปแล้วมีแต่ของอสุภะอสุภังเต็มไปหมดทั้งร่าง เป็นเราได้อย่างไร เมื่อพิจารณาหลายครั้งหลายหนก็แจ่มแจ้งไปเอง นอกจากนั้นพูดถึงเรื่องธาตุก็ซึ้ง พูดถึงเรื่องอสุภะอสุภังก็ซึ้ง เห็นชัดเจนตามความจริง แล้วอุปาทานซึ่งเป็นผลของตัวจอมปลอมที่ไปสำคัญมั่นหมายมันก็ถอนตัวออกมาเอง โดยไม่ต้องบังคับขับไล่ให้ปล่อยวาง

ถ้าลงได้พิจารณาและรู้เห็นขนาดนั้นแล้ว ความเพียรไม่ต้องพูดละ มาเอง ความซึ้งก็หายหน้าไปหมด ไม่ต้องไปบังคับบัญชากันอีก ไม่ต้องได้ดูได้ไถกันเหมือนแต่ก่อนชั้นเริ่มแรกซึ่งยังไม่เคยเห็นผล ก็เหมือนเด็กทำงานนั้นแหละ ผู้ใหญ่ต้องคอยกำกับดูแลหรือควบคุมใกล้ชิด พอผู้ใหญ่เปลอหรือปลื้มตัวไปธุระเสียบ้าง เด็กก็หลบลีกลหรือเลิกงานไปเสียไม่ทำงาน กลับหยอกเล่นกันไปเสียเพราะเขาไม่เห็นผลของงาน ถ้าเป็นผู้ใหญ่รู้ผลของงานแล้วก็ทำเอง อยู่คนเดียวก็ทำได้ อยู่กับหมู่กับเพื่อนก็ทำได้ ไม่ว่าจะที่แจ้งที่ลับ ใครจะมาควบคุมไม่ควบคุมไม่สำคัญ เพราะเห็นผลของงาน มีความมุ่งมั่นต่องานให้เป็นผลสำเร็จเป็นสำคัญ

นี่ผู้ปฏิบัติธรรมะในขั้นเริ่มแรก ก็ต้องอุทิศต้องบังคับบัญชาตัวเอง เพราะยังไม่เห็นผลของธรรมที่เกิดขึ้นจากการภาวนา อันจะแสดงขึ้นที่ใจเป็นผู้รับผล เมื่อยังไม่เห็นผลก็ต้องอุทิศบังคับบัญชากันไป ขั้นนี้เป็นขั้นที่ลำบากอยู่บ้าง เอ้า ลำบากก็ทราบกันอยู่แล้ว ขั้นต่อไปที่ปรากฏผลบ้างแล้วความอดทนสำหรับพยายามนั้นค่อยเป็นมาเอง ความพากเพียรก็มาเอง พอถึงขั้นปัญญาแล้วก็เริ่มหมุนตัวเป็นเกลียวไปกับเหตุการณ์ที่สัมผัสสัมพันธ์ไม่ขาดวรรคขาดตอนในวงความเพียร ความซึ้งก็กระจายหายไปหมด เดินจงกรมไม่เคยคำนึงกับเวลาเวลาว่าเข้าสายบ้ายเย็น มีแต่หมุนตัวตัว ๆ อยู่กับกิเลสว่าตัวไหนที่ยังรู้ไม่ชัด หน้ากิเลสตัวไหนที่ยังรู้ไม่ชัดยังฆ่าไม่ได้ มันเกาะอยู่กับอะไร มันทำให้เสียตงจิตใจเราอยู่เวลานี้ คั่นลงไป ๆ จนกระทั่งทราบชัดแล้วถอนออกไปเป็นตอน ๆ ฆ่าตายเป็นตัว ๆ เป็นพัก ๆ เรื่อย ๆ ไป สติปัญญาเข้าใจในอันนั้นเข้าใจในอันนี้ อ้อเรื่อย ๆ กำหนดพิจารณาเข้าไปเรื่อย ๆ การกำหนดพิจารณาก็คือการสู้กันนั่นเอง แล้วทำไมจะไม่ทุกข์ล่ะ

แต่มันไม่สนใจกับเรื่องทุกข์ยิ่งกว่าการที่จะถอดถอนกิเลส หรือการห้ามนักกับกิเลส ให้ແหลกแตกกระจายเป็นผุยผงไป และเห็นต่อหน้าต่อตาภายในใจเรานั้น มีน้ำหนักมากเกินกว่าจะมัวเกียจคร้านอ่อนแออยู่ได้ เพราะฉะนั้นความซึ้งก็กระจายหายไปหมด เดินจงกรมไม่มีเวลาเวลา คิดว่าเดินเพียงครู่เดียวมันปาเข้าไปสามชั่วโมงสี่ชั่วโมง โน่นนั่งอยู่ที่ไหนก็เพลินต่อการพิจารณา ไม่มีเวลาเวลาในอิริยาบถทั้งสี่วันเสียแต่หลับเท่านั้น พอตื่นขึ้นมาก็จับงานปั๊บ ได้แก่วิจิตจับอารมณ์ที่ตนยังพิจารณาไม่เสร็จไม่สิ้นนั้น คลีคลายออกดูไม่หยุดยั้ง จนกระทั่งเข้าใจแล้วปล่อยเอง ๆ

แต่อย่ามาคาดหมายนะไม่ถูก บอกวิธีการให้ทราบเฉย ๆ การคาดหมายไม่ถูก ให้เป็นขึ้นในตัวเองนั่นแหละ ความจริงต่อความจริงจะเข้ากันได้ทันที ครูบาอาจารย์ที่แสดงให้เราฟังนี้ล้วนแต่ความจริง เวลานี้เรายังไม่เห็นความจริงตามที่ท่านสอน เราก็พยายามดำเนินไป พอจิตเราถึงความจริงขั้นใดแล้วมันยอมรับกัน ๆ เข้ากันได้ทันที ๆ ไปโดยลำดับ ตั้งแต่ธรรมขั้นต่ำจนถึงธรรมขั้นสูงและสูงสุดหาที่ค้ำกันไม่ได้เลย เพราะเป็นความจริงเช่นเดียวกัน

การปฏิบัติ จิตถ้ามีความเป็นไป ครูบาอาจารย์คอยแนะนำสั่งสอนอยู่เสมอโดยถูกต้องทางไม่เป็นที่สงสัย ก็น่าจะเขยิบขึ้นไปเรื่อย ๆ และรวดเร็วกว่าปกติที่เราทำโดยลำพัง เราเห็นโทษแห่งการบำเพ็ญเพียรโดยลำพังมาแล้ว จึงได้ชี้แจงให้หมู่เพื่อนฟังว่าอย่าอนใจ การที่จะแนะนำตักเตือนสั่งสอนกันทางด้านจิตตภาวนานี้ จิตต้องสอนจิตเท่านั้น จะไปยกคัมภีร์นั้นคัมภีร์นี้มาสอนกันสุมสุมสุมกันนั้น สาธุ ไม่ได้ประมาท เพราะเราก็เคยเรียนมาบ้าง

มันก็เหมือนกับยกยาทั้งตู้ทั้งหีบมาทุบใส่คนใช้นั้นแล โดยไม่ทราบว่าเป็นไข้อะไร ยาก็ไม่ทราบว่ายอะไรต่ออะไร ทุบกันลงไปแบบสุมเดาก็ไม่เกิดประโยชน์อะไร ดีไม่ดีทำให้คนไข้ตายเสียด้วยซ้ำไป

ความรู้ตามตำรับตำราและความรู้สุมสี่สุมห้าในการปฏิบัติ จะมาสอนผู้รู้จริงเห็นจริงตามชั้นภูมิของจิตของธรรมแก่ผู้ปฏิบัตินี้ มันสอนกันไม่ได้สอนกันไม่ลง ผู้ที่ปฏิบัติที่เข้าใจธรรมตั้งแต่สมาธิเป็นลำดับของขั้นสมาธิ และของปัญญาโดยลำดับของขั้นปัญญาเท่านั้นที่ลงกันได้หรือสอนได้ เพราะรู้ความจริงตามลำดับ ผู้สอนสมาธิจะเอาแบบแผนตำรับตำราสอนมันไม่ได้ความ เอาปัญญาตามตำรับตำราสอนไม่ได้ความ ถ้าจิตตนไม่เป็นสมาธิขั้นนั้นๆ มาก่อนแล้ว จะสอนไม่เข้าเรื่องเข้าราวไม่เข้ากฎเข้าเกณฑ์ ไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังด้วยความสนใจนั้นเลย นี่เป็นของสำคัญอยู่มาก เมื่อต่างมีความจริงรับกันอยู่แล้ว ผู้สอนก็สอนด้วยความจริงซึ่งเห็นแล้วรู้แล้วมันจะผิดไปไหน และก็รวดเร็วทันใจด้วย ดัดข้อที่ตรงไหนท่านแก้บ้างๆ ไปเลยไม่เสียเวล่ำเวลา กรรมฐานจึงสำคัญที่ครูอาจารย์คอยแนะนำแนวทางให้ ฉะนั้นพระอุปัชฌาย์กรรมฐานจึงติดครูอาจารย์ที่มีคุณธรรมทางจิตตภาวนา

ครั้งพุทธกาล สาวกก็ต้องอาศัยพระพุทธเจ้า และลูกศิษย์ลูกหาของสาวกแต่ละองค์ๆ ก็อาศัยครูอาจารย์ที่เข้าใจในด้านจิตตภาวนามาแล้วอย่างสมบูรณ์ เป็นผู้สั่งสอนมาโดยลำดับ ถ้ายทอดมาเรื่อยจนมาถึงปัจจุบันนี้ ฉะนั้นขอให้พากันตั้งอกตั้งใจพิจารณาอุทิศสำหรับพยายามอย่าลดละ

นักรบต้องทำใจกล้าหาญ อย่าท้อแท้อ่อนแอ อย่าหวังมอบป่าช้าให้กับภพใดชาติใด ซึ่งเป็นเรื่องกองทุกข์ทั้งมวลไม่เป็นที่ไว้ใจได้เลย ไม่เหมือนมอบร่างกายมอบชีวิตจิตใจ แม้เป็นความทุกข์ความลำบากขนาดใดไว้กับความพากเพียร ไว้กับธรรมเท่านั้น เฉพาะอย่างยิ่งไว้กับความพันทุกข์ เอ้า ตายก็ตายไม่ต้องกลัวไม่ท้อถอย เราจะเห็นแดนแห่งหนองอ้อที่ว่า อ้อ นี้หรือที่ท่านว่าความจริงเต็มส่วน ความบริสุทธิ์เต็มภูมิ นี้หรือหนองอ้อ อ้อเราเจอเสียแล้วที่นี่ แต่ก่อนได้ยินแต่ชื่อ คราวนี้เจอเสียแล้วคำว่า อ้อๆ นี้ ท่านว่าธรรมประเภทพากตาย นี้หรือหนองอ้อนะ

ดังที่ท่านอาจารย์มั่นอุทานซึ่งเราเขียนไว้ในประวัติท่านว่า อ้อๆ นี้หรือหนองอ้อนั้นแหละ หนองอ้อก็คือหมดปัญหาที่จะสงสัยโดยประการทั้งปวงแล้ว มีแต่ความบริสุทธิ์ล้วนๆ จากขณะนั้นแล้วก็หมดปัญหาโดยประการทั้งปวงตลอดกาล นั่นแหละหนองอ้อ จะอยู่ในหัวใจของผู้ปฏิบัติด้วยความเอาจริงเอาจัง หนองอ้ออันประเสริฐนี้จะเกิดขึ้นที่ใจของ

ผู้ปฏิบัติเท่านั้น ไม่อาจเกิดได้ด้วยกรวดภาพ ด้วยการคาดคะเน ด้วยการจดจำและด้วยความสำคัญมั่นหมายต่างๆ แต่จะเกิดได้ด้วยภาคปฏิบัติจิตตภาวนาเป็นสำคัญ

เราอยู่ที่ไหนเวลานี้ ทุกซีกก็เห็นกันอยู่ชัดๆ ทั้งร่างกายและจิตใจ สมุทัยก็รู้กันอย่างชัดเจน ทั้งดีใจเสียใจ ทั้งรักทั้งชัง ทั้งเกลียดทั้งโกรธเป็นเรื่องของสมุทัยทั้งหมด คิดในแง่ใดๆ ส่วนมากเป็นเรื่องสมุทัยพาให้คิดให้ปรุงทั้งนั้น ถ้าสติปัญญาเครื่องบังคับบัญชาไม่มีกิเลสต้องบังคับจิตให้คิดปรุงออกมาเป็นเรื่องสมุทัยทั้งหมด มรรคก็คือสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร ประกอบกันเข้า หนุนเต็มกำลังโดยลำดับๆ เพื่อกำจัดกิเลสความฟุ้งซ่านที่มีอยู่ภายในใจ นั่นคือมรรค นิโรธคือความดับ เมื่อมรรคมีกำลังมากน้อย ก็ดับความฟุ้งซ่านรำคาญเข้าไปโดยลำดับๆ นี้เรียกว่านิโรธ

นิโรธคือความดับทุกข์ มรรคคือความดับกิเลสเป็นขั้นเป็นอันไป จนกระทั่งดับกิเลสโดยสิ้นเชิง ทุกซีกก็ดับอย่างสนิท เรียกว่านิโรธเต็มภูมิ เพราะกิเลสสิ้นไปแล้วท่านว่า สัจจิกาทพฺพนฺติ เม ภิกฺขเว นิโรธความดับทุกข์ควรทำให้แจ้ง เราได้ทำให้แจ้งแล้ว ภิกษุทั้งหลาย หลังจากนั้นแล้วไม่มีสังขารอันใดจะแสดงตัวออกมาอีกต่อไป ต่างก็ยุติ ทุกข์ทางใจก็หมดปัญหาโดยสิ้นเชิงไม่มีเหลือ เรียกว่าทุกข์ทางใจดับโดยสิ้นเชิง เพราะสมุทัยดับไปด้วยอำนาจของมรรค นิโรธแสดงขึ้นเต็มที่ในขณะที่มรรคประหารกิเลสเด็ดขาดไปโดยสิ้นเชิง หลังจากนั้นแล้วไม่มีงานอะไรต่อไปอีก เหลือแต่ทุกข์ภายในร่างกายซึ่งเป็นทุกข์ประจำชั้นเท่านั้น ทุกข์ภายในใจไม่มีเพราะสมุทัยเป็นผู้ผลิตทุกข์ประเภทนี้ไม่มี

คำว่ามรรคๆ ที่เคยใช้ ใช้เฉพาะฆ่ากิเลส เมื่อกิเลสสิ้นสุดลงไปแล้ว คำว่ามรรคก็หมดหน้าที่ไป ท่านไม่เรียกว่ามรรคสำหรับผู้สิ้นกิเลสแล้ว บรรดาพระอรหันต์ทั้งหลายท่านไม่เรียก ท่านไม่สำคัญท่านไม่หมายอะไรทั้งหมด เหลือแต่ความบริสุทธิ์ ความที่รู้ว่าทุกข์ดับไป เพราะสมุทัยดับไปด้วยมรรค นั่นคือธรรมชาติที่บริสุทธิ์ ไม่ใช่นิโรธไม่ใช่มรรคและไม่ใช่สังขารทั้งสิ้น ธรรมชาติที่นอกจากสังขารออกไปคือผู้บริสุทธิ์นี้ เพราะสังขารเป็นธรรมคู่และเป็นสมมุติ คือกิเลสกับมรรคเป็นศัตรูต่อกัน เป็นคู่ศัตรูหรือเป็นคู่แข่งกัน ทุกข์กับนิโรธก็เป็นคู่ปรับกัน ขณะที่ทุกข์ดับก็คือนิโรธ จากนั้นแล้วก็หมดปัญหาในวงสมมุติแห่งสังขารทั้งสิ้นที่ปฏิบัติต่อกัน มีเพียงกิริยาอาการ การประกอบความ پاکเพียรในทิวฏฐธรรม วิหารธรรม คือความเป็นอยู่ระหว่างชั้นกับจิต ทรงกันไปด้วยสมาธิสมาบัติ บำเพ็ญจิตใจเพื่อพักผ่อนหย่อนใจระหว่างชั้นกับจิตให้พอเหมาะพอสม พอถึงกาลอันควรแห่งชั้นเท่านั้นที่จะสลายตัวลงไป อันเป็นของแน่นอนอยู่แล้วว่าต้องแตก

เพราะฉะนั้นบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลายนับแต่พระพุทธเจ้าลงมา จึงประกอบความพากเพียรอยู่โดยสม่ำเสมอจนถึงกาลอายุขัย ดังที่ปรากฏในตำรับตำรานั้นแล แต่ไม่ได้ประกอบความพากเพียรเพื่อละกิเลสถอดถอนกิเลสตัวใด เป็นเพียงประกอบบริหารธรรมระหว่างขั้นธัมมจิตให้อยู่ครองกันสะดวกสบายโดยสม่ำเสมอจนถึงอายุขัย แล้วก็ปล่อยให้ตามกาลอันควร นี่งานของพระศาสนา งานถอดถอนกิเลสเป็นงานที่เสร็จสิ้นลงได้ งานทางโลกหาความสิ้นสุดไม่ได้ ตายก็ตายกับงาน ตายกับความยุ่งเหยิงวุ่นวายและความห่วงใย ไม่มีใครทำงานสำเร็จแล้วค่อยตายไป โลกทั้งโลกเป็นอย่างนี้กันทั้งนั้น ไม่เหมือนงานคือการถอดถอนกิเลสให้สิ้นสุดลง แล้วนิพพานไปด้วยความหายห่วง “อนาลโย” ไม่มีงานใดให้เป็นห่วงอีกแล้ว

เอาละยุติ